

כזה, לכתוב גט בצורה זאת. אך מצד הדין באמת הוי כתב בודאי ו'חייב חטאת' – להלכה ולמעשה, כפשטות דברי רבי יוחנן. ולפי זה בדיעבד שכתב גט כזה – מגורשת. ובהגהות אשר"י כאן הסתפק בדין הגט בדיעבד, ואפשר שזהו ספקו, אם לפרש כרש"י דהוי ספק ממש, או שחומרא בעלמא היא לכתחילה).

(ע"ב) 'הני בי תרי דיהיב גיטא קמייהו צריכי למיקרייה' – שיטת התוס' כאן שאף כי לכתחילה יש לקרוא את הגט לפני הנתינה, אם קראו לאחריה – פשיטא שכשר. ואולם הר"מ (מובא במרדכי סוף סי' שמג) חולק. והולך הוא לשיטתו (מובא בהג"מ הל' אישות א) שכל שיש ספק לעדים – אין זו בגדר 'עדות' כלל, וכאילו אין כאן עדים על הגירושין. אך קשה, כיצד יפרנס דברי שמואל בנייר חלק, הלא לא היתה בו קריאה? ונראה, שסובר הר"ם כשיטת הראשונים שמספיק בעדי חתימה לבד ללא עדי מסירה, וכל שיש חתימות על הגט – כשר. ולפי זה יש לומר שבדוקא נקטו 'דבדקינן ליה במיא' (שהתוס' כתבו שלמסקנא ד'חיישינן קאמר', גם אם לא בדקוהו יש לחוש), כי בלא בדיקה, אם נתן לה נייר חלק, אין לחוש כלל לדבריו שטוען שהיו בו עדי חתימה, שבאמירת 'הרי זה גיטך' לבד אין לנו לחוש לכלום, ורק על ידי הבדיקה, כיון שרואים עדים, חוששים שמא הכתב לא נבלע יפה בעת הגירושין. (וכר יצחק כ. וכבר העיר הוא עצמו מהמשך הסוגיא, במעשה שנתן לאשתו ס"ת. וע"ע באורך בענין זה ב'ברכת שמואל' סימנים לא לב).

ככתבם וכלשונם

'גט שכתבו עברית ועדיו יונית'. זו לשון הרמב"ם בתשובתו ('פאר הדור' ז) בנוגע לכתובת גט בכתב אשורי:

'ומימי קדם היו ישראל נזהרין בזאת, והיו כתיבהם וחיבורי חכמותיהם וכתבי חול שלהם, בכתב עברי. לכן תמצא חרות על שקלי הקדש דברים של חול כתובים בכתב עברי, ולא נמצא לעולם אות אחת מזה הכתב אשורי בדבר שנמצא משארית ישראל, לא במטבע ולא באבן, אלא הכל בכתב עברי. ועל כן שינו הספרדים כתיבתם, ושמו אותותם אותות אחרות, עד שנעשה ככתב אחר, להתיר להשתמש בו דברי חול.

ורבנו יוסף הלוי ז"ל (אבן מגאש) מנע לכתוב הגט בכתובה ההיא התלויה, כדי שלא יהא משמע תרי לישני בגיטא. וחזרו הסופרים לכתוב הגט כתיבה תמה ומיושבת, בכתב אשורי כספר תורה. וגם זה עיכב על ידם, ואמר להם: ואיך נשתמש בזה מכתב אלקים ויבוא לזלזול. אבל נכתב בכתובה אחרת הנקראת בלשון ערבי 'מדרב'. וכל אשר יעשה כזה הוא בכלל כבוד התורה'.

(ואמנם, כבר נפסק בטשו"ע (אה"ע קכו, א) לכתבו בכתב אשורי בלבד).

דף כ

באורים והערות בפשט

'עד כאן לא קאמרי רבנן התם, אלא דבעינא זה א-לי ואנוהו וליכא' – אף כי חסרון הנוי המדובר כאן אינו ניכר לעין בכתובה, יש כאן חסרון נוי במעשה הכתיבה, שכיון שסוברים חכמים

שהכתב העיקרי הוא התחתון ולא העליון, נמצא שעיקר כתיבת השם היתה שלא לשמה, ונפסל הדבר משום 'אונהו'. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב קלג,ב. ומצאנו במקום אחר שמשום חסרון 'אונהו' הדבר פסול – כן היא שיטת רש"י בריש פרק 'לולב הגזול', בנוגע ללולב היבש. והמג"א (לג סק"ז) כתב שהפסול משום 'מנומר', ויש שכתבו שט"ס הוא, שלא נאמר פסול זה אלא כשמעביר קולמוס על כל האזכרות שבספר (להלן נד:). – ע' באג"מ שם).

ודרשו מ'זה א-לי' שבשמות הקודש ביחוד, ישנו דין של 'אונהו'. (חידושי חתם סופר, כאן ובסוכה רפ"ג). (וב'קריית ספר' (הל' תפלין א) כתב על סמך סוגיתנו, שכל דין כתיבה לשמה נלמד מ'אונהו', וכתב שאינו נפסל מן התורה. ויש שהעירו על דבריו (ע' שו"ת דבר שמואל – עו, ועוד – מובאים ב'מגדים חדשים' – שבת קלג:). וכן הביאו סמך לדבר מלשון הברייתא במסכת שבת (שם) שכללה דין לשמה עם דיני נוי מצוה 'זה א' ואונהו – התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו... ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה...'. (ע' מגדים חדשים שם. וע"ע בענין הידור מצוה, מן התורה או מדרבנן – בשו"ת מהרש"ם ח"ה מו; ח"ז קטו; מנחת יצחק ח"ב יא אותיות ג-ד; שרידי אש – ח"ב קסב, במכתב לגר"מ שטרנבוך; שבט הלוי ח"ג עט).

זכי תימא ליחוש דילמא אקדים ויהב ליה זוזא לספרא מעיקרא – הא בעינן [שינה] שמו ושמה שם עירו ושם עירה וליכא' – יש שהוכיחו מכאן, שכתובת שמות האיש והאשה בגט – מן התורה היא, ואף לדעת רבי אלעזר הסובר 'עדי מסירה כרתי'. שהרי כאן מדובר שנתן לה ספר תורה, ואין בו עדי חתימה (וגם אין לומר שהספר בכתב יד הבעל, שנידון כחתימה, שהרי אמרו 'אקדים ויהב ליה זוזא לספרא'), ועל זה אמרו שאין לחוש כלל לגט ללא השמות – משמע אם כן, שגט כזה אינו כלום. ('נודע ביהודה' תניינא, קיג ד"ה אחר כתבי).

ויש מי שכתב שאין מכאן ראיה, שאף אם פסול מדרבנן, כוונת הגמרא שכיון שגט ללא שמות פסולו חכמים, שוב אין לחוש לחשש רחוק כזה, שמא אמר לסופר לכתוב לו ספר תורה לשם גט שאינו כשר. (עפ"י 'קרני ראם' על המהרש"א).

(ואמנם נחלקו האחרונים בדבר זה. הבית יוסף (אה"ע קטט) כתב שמשמע מהתוס' שהוא מדאורייתא. וה'בית שמואל' (שם סק"א) כתב שאינו אלא מדרבנן (לרבי אלעזר). וע' במהרש"ל, מהרש"א ומהר"ם על התוס' כאן, ובקצות החושן נא,ג. ומדברי הר"ן בחידושיו כאן מבואר שאינו גט מן התורה, גם לרבי אלעזר. והטעם, מדכתיב 'ספר כריתות' – ואין זה ספירת דברים של כריתות, כשאין כתוב בו מי המגרש והמגורשת (רמב"ן, ר"ן) ואמנם, דעת אחד מן הראשונים להכשיר גט כזה לרבי אלעזר – רבנו יואל (ר"פ כל הגט). ורוב הראשונים חולקים על כך. וע' אגרות משה אה"ע ח"א קכה,א).

נפק לוי דרשה משמיה דרבי ולא קלסוה. משמיה דרבים – וקלסוה' – ודאי שלא אמר דבר שקר, לאמר בשם מי שלא אמרו. אלא שאמר כן בסתם, בהנחה שיבינו שמפי רבי הדבר (כמו שמצינו כן אצל חכמים אחרים, שסתם שמועתם – מפי רבם היתה, ולא הוצרכו להזכיר שם רבם על כל שמועה ושמועה), וחשבו השומעים שכן היא דעת רבים. (חידושי חתם סופר. ע"ש).

'אילימא משום דכתיב 'וכתב', והכא איהי קא כתבה ליה – ודלמא אקנויי אקנו ליה רבנן' – התוס' להלן (כב: ד"ה והא) פרשו שזה שאמרה תורה 'וכתב' – לא על הבעל נאמר, אלא על הסופר הכותב, אלא שצריך שיכתוב על פי ציווי של הבעל (אולם ישנם ראשונים הסוברים שצריך שיכתוב בשליחות הבעל דוקא). ואם כן, אין לפרש דברי הגמרא כפשוטם, שצריך שיכתוב הבעל דוקא. אלא כוונת הגמרא על המשכו של הכתוב – 'וכתב ונתן', שצריך שיתן משלו, שזוהי 'נתינה', ואם הגט שלה, הרי אינו נתן משלו.

ויש לפרש, שכיון שכתוב 'וכתב ונתן' והנתינה צריכה להיות משל בעל, אף בעת כתיבה צריך הגט להיות שלו, או משום שלא יהא מחוסר הקנאה בין כתיבה לנתינה (כדרך שאמרו 'וכתב ונתן' – ולא המחוסר

כתיבה קציצה ונתינה), או משום שצריך הגט כבר בעת הכתיבה, להיות ראוי לנתינה. (עפ"י כתבים המיוחסים להגר"ח 'בדין גירושין על תנאי'. ולכאורה מוכרחים לפרש כן בלשון הגמרא ובכוונת התוס', שרק אח"כ אמרו 'אלא משום דכתיב ונתן' משמע דעד הכא לא מיירי ב'נתן'. וכן נפסק בשו"ע (אה"ע קכ"א. עפ"י דברי הרא"ש) שנהגו להקנות לבעל את הגט בשעת הכתיבה. ובטעם זה, שצריך הגט להיות בעת הכתיבה ראוי לנתינה – ע' פני יהושע (להלן ע), ובחזו"א – ס' קמו לדף פו:).

(ובענין אחר באותו ענין – דייקו מדברי רש"י ז"ל בסוגיא, ששיטתו ש'הפקר בית דין הפקר' אינו רק הפקעת ממון אלא גם הקנאה – ע' במכתב הגר"י קוסובסקי לגיסו הגר"ח"ע, נדפס ב'אחיעזר' ח"ד צג).

'כתבו על איסורי הנאה – כשר' – שיטת התוס' (בע"ב ד"ה בכתובת) שאסור מדאורייתא לגרש בגט כזה, שהרי נהנה בכך, ואף על פי כן – מגורשת, שאין העבירה מבטלת את חלות הגירושין. (ואין לומר כאן 'כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד' – אי עביד לא מהני', שנראה שאין אומרים כן באיסורים כלליים, כמו באיסורי הנאה – שו"ת רעק"א קכט. ע"ש. ואין שייך כאן לדון מצד 'מצוה הבאה בעבירה', לפי שאין הגט מהוה אלא התר לנישואין, ובפרט שאין האיסור בעצם הגירושין אלא בדבר צדדי, בשימוש בגט. ואפשר שכוונת התוס' אינה משום שנהנה בכך שגרשה, שהרי יכול לשאת אשה על אשתו, וכוונתם רק לענין שמרויח וחוסך לעצמו כתיבת גט אחר, אבל ההנאה מעצם הגירושין אינה הנאה לאסור – בשם הגר"ח מטלו – 'כצאן יוסף', שיעורי נדרים ה, עמ' סה. וכבר דנו האחרונים מדוע העדים החתומים על גט הנעשה באיסור, אינם נפסלים לעדות, ואולי מדובר שהם שוגגים בדבר – ע' בית שמואל ופר"ח קכד. וע' בשעה"מ הל' גירושין ד, ד).

ומדברי הרמב"ם (גירושין ד, ב) והטור (ר"ס קכד) – כתבו האחרונים – משתמע שאף לכתחילה מותר לגרש בגט כזה, ואין איסור בדבר. (ב"ח ובית שמואל שם. והסביר הב"ח משום שאינו מתכוין להנות. וצ"ב). ובאיסורי הנאה שדינם להתבער מן העולם, כתב הר"ן שאין זה גט, שכל העומד לישרף כשרוף דמי, והרי הוא כמי שאינו. (והובא ברמ"א אה"ע קכד, א. וע"ש בשאר פוסקים).

– מבואר מכאן, שבנתינת גט, אין צורך ב'זכיה' בו, שהרי לדעת כמה מהראשונים אין כלל תורת זכיה באיסורי הנאה. וטעם הדבר, לפי שהאשה מתגרשת בעל כרחיה, ואינה צריכה לקנות את הגט. אלא במעשה נתינה גרידא די.

מה שאין הדין כן בקנין שטר דעלמא, ששם נראה שלא יוכשר שטר של איסורי הנאה, שמקורו מ'זאקה את ספר המקנה' – משמע שצריך לזכות בו. (קצות החושן ר, ה. וע' שו"ת הרשב"א (ח"א תרג) שדן על שטר קידושין באיסורי הנאה, והביא מהירושלמי לחלק בין איסורים דרבנן ודאורייתא. ולכאורה לסברת ה'קצות' אין להשוות שטר הקדושין לגט, כיון שמתקדשת רק לדעתה, ואין שייך להקיש לגירושין לענין זה. וע' באורך בחדושי הגרש"ק – ה).

ושאלתי להגר"ח קניבסקי שליט"א, לשיטות הראשונים הסיברים שאיסור"נ אינם שלו כלל, ואינו יוצא בהם ידי מצות ד' מינים, שאין זה 'לכם', כיצד מגרש בגט כזה, הלא הגט צריך להיות שלו, כמבואר בגמרא ובפוסקים. והשיב בלשון זו: 'כיון שראוי לו לגרש בזה את אשתו, אסור לגזולה ממנו והוי שלו'.

'כדינרי זהב ולא כדינרי זהב... הכא יריכות... דאילו התם מגואי והכא מאבראי' – רש"י פרש שהציץ היה עשוי על ידי חריטה בצידו השני, שהבליטה את האותיות בצד הקדמי. אולם רבנו תם חלק על כך, לפי שאין זו 'כתיבה', שאין כתיבה אלא הנעשית בצד הקריאה (ואף שרש"י כתב שכן דרך המרקעים, סובר ר"ת שאין על הפעולה שם 'כתיבה', ובציץ – 'מכתב' ו'ויכתבו' כתיב). ולכן פרש רבנו תם שעשאוהו על ידי משיכת האותיות במלקחיים מהצד הקדמי. (ולשון 'מאבראי'

שאמרו – לא יתפרש מן העבר השני כפרש"י, אלא שמוציא האותיות החוצה שיבלטו). (תוס' הרא"ש)

(ע"ב) 'דאף על גב דאיכא שאר, אי אמר לה אין, אי לא – לא, מאי טעמא, אורא דמגילתא הוא' – משמע, שלולא טעם זה, 'אורא דמגילתא', הוה אמינא שאפילו בלא אמר, נתינתו הסתמית מתפרשת כפרעון כתובתה, ואין דנים אותה כמתנה שנתן לה. אולם, אין להוכיח מכאן על הנותן דבר מה לחבירו בסתם, אם מתנה היא או הלואה, שדוקא כאן, כיון שחייב לה כתובה, אין תולים במתנה בסתם. (קצות החושן שסג, ט)

'הא בעינן "ספר מקנה" וליכא' – דרשו מדברי ירמיהו (לב) 'זאקה את ספר המקנה' (שמשם המקור לקנין שטר – קידושין כו) – משמע שהמוכר הוא בעל השטר ומעבירו לקונה. (תוס' חכמי אנגליה. ואולי יש כאן דרש של קריאת המלה בניקוד אחר, במקום מקנה – מקנה, היינו המוכר, וכמו שדרשו 'ראה – יראה' (ריש חגיגה); 'יטמא – יטמא' (סוטה כז); וכנהג רבות. ואם כי המלה 'מקנה' כתואר למוכר, איננה לשון מקרא אלא לשון חז"ל, מצינו דרשות כעין זה).

ציונים וראשי פרקים, לעיון

'ואלא משום דכתיב 'ונתן' והכא לא יהיב לה מידי – דלמא נתינת גט היא. תדע, דשלחו מתם, כתבו על איסורי הנאה – כשר' – התוס' כאן ובעוד מקומות דנו על ה'נתינות' הכתובים בתורה, אם במשמען דבר חשוב דוקא (שוה פרוטה, או כזית) או אף כל-דהו. והראו שישנן 'נתינות' שמובנן רק למעשה נתינה והנחה במקום פלוני, ללא כל קשר לערכו של הדבר הניתן. אך אותן 'נתינות' השייכות לתשלומים, יש להם ערך ממוני (ע' בלשון תוס' הרא"ש).

ולגבי נתינת תרומה לכהן, כתבו התוס', מובנה כל-שהו, שהרי 'חטה אחת פוטר את הכרי'. ומבוארת שיטתם, שלא רק לענין הפרשת התרומה והפקעת שם טבל, אמרו 'חטה אחת פוטרת', אלא גם לענין הנתינה לכהן כן הוא מן התורה. וכ"כ בפסחים לב. וכן משמע בדבריהם בקידושין כז. ד"ה מעשה. וע' תוס' שבת כה: ד"ה תתן.

אולם ה'נודע ביהודה' (תנינא יו"ד רא ד"ה ואומר אני) כתב: 'ויש לי לומר בזה דבר חדש, לא קדמני בזה שום מפרש או פוסק', שלענין נתינת תרומה אפשר שצריכים דבר חשוב דוקא, אף מן התורה. ומה שאמרו 'חטה אחת...' אינו אלא לענין ההפרשה. וכבר קדמו פוסק ומפרש, הלא הוא תוס' הרי"ד על מסכת קידושין (בדף נח), שכבר כתב כן, וכנראה שלא היה ספרו לפניו.

ולשיטה זו יש לומר (כ"כ בעלה יונה, עמ' רנז), שכל נתינה בתורה שאינה מסיימת מקום (כמו מתן שמן ודם בקרבנות), ואיננה מדברת על חפץ מסוים (כבגט או 'שלף איש נעלו'...) – הרי משמעותה מתנה חשובה דוקא.

וע"ע בענין 'חטה אחת...': משנה למלך (מתנות עניים ו,ז); (פרי יצחק ח"א לה ד"ה ולכן נלע"ד); דבר שמואל (פסחים לב); הכתב והקבלה – במדבר טו, כ (וע"ע רש"י ביצה יג: ד"ה פטור מתרומה גדולה. ודוק; מחנה אפרים הל' גזילה ח,ח).

'אבל לא בכתב שעל גבי כיפא ואנדוכתרי' – רש"י פרש שאין זה כתב, לפי שאינו כתוב וקבוע, אלא מוטל על הבגד ושני ראשיו (של החוט) תחובים בו. ומזה דיין ב'בית יוסף' (אה"ע סוסי" קכה) שאם ארג או רקם בצורה קבועה ויציבה – הרי זה כתב, לשיטת רש"י. אמנם, הביא שמהערוך ומרבנו

ירוחם מבואר שכל ריקמה או אריגה אינה מועילה. 'וצריך עיון'.
וב'מגן אברהם' (שמ סק"י) הביא מכאן ראייה לאסור תחיבת אותיות – כסף בבגד בשבת, משום מלאכת
'כותב'. וע"ש במחצית השקל ובחידושי חתם סופר כאן, באור הוכחתו. וכבר פלפלו בדבריו בשו"ת חסד לאברהם או"ח
ה, וב'אמרי אש' – מובאים ב'אחיעזר' ח"ג נח, א.
וכן הרמב"ם (בשו"ת 'פאר הדור' ז), הביא את סוגיתנו בדיונו על רקמת פסוקים בבגד, וכתב שבכלל
כתיבה היא, ושלכן אין לרקום פסוקי תורה בבגד, שלא ניתנה להכתב פרשיות פרשיות אלא להתלמד
בלבד.

דף כא

הערות ובאורים בפשט

(ע"ב) 'אין כותבין במחובר'... – מבואר בראשונים, ששני דינים יש כאן: פסול 'מחובר' ופסול 'מחוסר
כתיבה קציצה ונתינה'. דין 'מחובר' הוא כשכתב הגט במחובר לקרקע ולא קצצו, אלא שנתנו
לה כמות שהוא במחובר – פסול.
ושני טעמים ניתנו בדבר: הרא"ש כתב (וכן מובא בשו"ע אה"ע קכד, ד) משום שכתוב 'ונתן בידה' ואין
זו נתינה. והרשב"א כתב (עפ"י הירושלמי) מדכתיב 'ספר' – משמע תלוש בלבד (ואף שלרבנן אמרו
'לספירת דברים הוא דאתא', מזה שהוציאו בלשון 'ספר' משמע למעט מחובר).
טעם נוסף כתב ב'אור שמח' (גירושין א,ו): שגט שנכתב על המחובר, אין ראוי להנתן לאשה בעל
כרחו, לפי שאי אפשר לה לקנות את הקרקע אלא ברצון. (וכדרך שאמר אב"י על חצר, אך כאן
כולם מודים בדבר, שנתנת הגט עצמה, הרי היא תלויה באופן ישיר ברצון האשה).

(לפי הטעם הראשון, 'ונתן בידה' – נחלקו אחרונים מה דינו של הגט שנכתב על עציץ נקוב,
שהקנהו לאשה בחזקה (כדין מחובר, שאין מועילה בו משיכה אלא חזקה – ע' להלן כב. ובפני יהושע וקובץ שיעורים
– קידושין כב); ה'בית שמואל' (קכד, יב) כתב שמתגרשת, לפי שיש כאן 'נתינה'. אולם הגאון מליסא
(ב'תורת גטין' כאן) חלק על כך, שמ'ונתן' למדים שאין מועיל אלא גט הראוי לתתו כדרך שקונים
מטלטלין, ביד או במשיכה, אבל אם אין מועילים בו קנינים אלו – אינו גט.
אולם, לטעם הרשב"א, שאינו בכלל 'ספר', בכל מקרה לא תועיל נתינה של עציץ נקוב.
והרמב"ן ז"ל כתב שלפי טעם זה, שלמדו מ'ספר', אכן אין חסרון של 'נתינה' במחובר. ולפי זה,
כשכתב במחובר וקצצו ונתנו לה, שפסלו משום 'מחוסר כתיבה קציצה ונתינה', אין הטעם משום
שבשעת הכתיבה אין גט ראוי לנתינה ללא שיקצוהו, והנתינה תלויה בקציצתו, ולכן פסול, שהרי
גם בעודו מחובר הוא בר 'נתינה' (אם כי אינו 'ספר'), אלא כיון שמכל מקום קצצוהו בין כתיבה לנתינה
– פסול. ומוכח משיטה זו, שגם גט שכתבו בתלוש וקצצו לפני הנתינה – פסול, כשיטת רבנו תם.
– כן פרש דבריו ב'ברכת שמואל' – לג. עוד בענין מחוסר קציצה: ע' חדושי הגרנ"ט – עו; חדושי הגר"ר בענגיס ח"א
לו, ג).

'זהכי קאמר: אין כותבין טופס, שמא יכתוב תורף, כתבו לתורף ונתנו לה – כשר. וריש לקיש
אמר: 'חתמו' שנינו... – והם יפרשו 'חתמו' דמתניתין – סיימו, כמו 'תורה תתומה ניתנה', והכוונה
לכתיבת התורף שהוא השלמת כתיבת הגט. (תוס' לעיל ג: ד"ה דתנן)

ציונים וראשי פרקים, לעיון